ҒТАХР 02.11.91 https://doi.org/10.48010/2026.4/1999-5911.07

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПҚЫРЛЫ БІРЕГЕЙЛІКТІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ТАЛДАУЫ

[1]Р.Қ. Қадыржанов, [2]М.Ю. Насырова*
[1]ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты (Алматы, Қазақстан)
[2]Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті (Алматы, Қазақстан)
[1]rustem_kadyrzhan@mail.ru, [2]madinyam.76@gmail.com

[1]R. Kadyrzhanov, [2] M. Nassyrova
[1]Institute of Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MSHE RK (Almaty, Kazakhstan)
[2]Kazakh Ablai Khan university of international relations and world languages (Almaty, Kazakhstan)
[1]rustem_kadyrzhan@mail.ru, [2]madinyam.76@gmail.com

Сілтеме: Қадыржанов Р.Қ., Насырова М.Ю. Қазақстандағы көпқырлы бірегейліктің әлеуметтік-философиялық талдауы // *Әл-Фараби.* – 2026. – Т. 24. № 4(96). – 88-102 бб.

Аңдатпа. Зерттеудің мақсаты әлеуметтік, мәдени және саяси тиесілілік негіздерін өзгерту аясында көпұлтты бірегейліктің бір түрі ретінде қарастырылатын жаңғырту процестері мен көпұлтты бірегейіліктің қалыптасуы арасындағы байланысты анықтау. Зерттеу теориялық және әлеуметтік-саяси сипатта болды және тарихи-философиялық, салыстырмалы және құрылымдық-функционалдық тәсілдерге негізделген. Жеке бас, азаматтық, ұлттық интеграция, саяси қауымдастық және мәдени плюрализм туралы идеяларды талдау үшін философиялық және әлеуметтік-гуманитарлық ұғымдарды тұжырымдамалық талдау, синтездеу және түсіндіру әдістері қолданылды. Қазақстан көпэтникалық, көпконфессиялы және азаматтық қоғамдастықтың дамуы аясында көпұлттылықтың қалыптасуының мысалы ретінде қарастырылды. Бірегейлік жеке тұлғаның салыстырмалы түрде тұрақты қасиеті ретінде емес, әлеуметтік, мәдени және саяси байланыстың көп деңгейлі жүйесі ретінде сипатталды. Концептуалдық талдау көптік бірегейліктің қалыптасуын әлеуметтік құрылымдардың күрделенуімен, әлеуметтік байланыстардың кеңеюімен, әлеуметтік мобильділіктің өсуімен және жаһандық коммуникациялар мен цифрлық ортаның дамуымен байланыстыруға мүмкіндік берді.

Азаматтық, этникалық, мәдени, діни және сандық сәйкестіктер бір мезгілде жұмыс істей алатын және өзін-өзі анықтаудың өзара байланысты құрылымын құра алатын тиесілілік нысандары ретінде қарастырылды. Мәдени плюрализм жағдайындағы ұлттық интеграция ортақ саяси кеңістіктегі әртүрлі деңгейдегі

* Автор-корреспондент: М.Ю. Насырова, madinyam.76@gmail.com

тиесілілiктердің үйлесімімен сипатталды. Әлеуметтік бытыраңқылық қаупі біріктіруші институттардың әлсіреуімен байланысты болды, ал әлеуметтік консолидация құқықтық нормалар, білім беру механизмдері және азаматтық қатысу арқылы шешілді. Зерттеудің практикалық маңыздылығы оның нәтижелерін білім беру бағдарламаларын әзірлеуде, әлеуметтік интеграция процестерін талдауда және жаңғырту жағдайында ұлттық бірегейлік пен мәдени әртүрлілік саласындағы саясатты қалыптастыруда пайдалану мүмкіндігінде жатыр.

***Түйін сөздер**:* азаматтық, этникалық топ, плюрализм, ұлттық интеграция, консолидация, мәдени әртүрлілік, өзін-өзі аңықтау, бірегейлік.

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі жаңғыратын қоғамдағы бірегейлік бірнеше тиесілілік деңгейлерінің: азаматтық, этникалық, мәдени, діни, кәсіби және сандық деңгейлердің қиылысында қалыптасатындығымен анықталады. Бұл деңгейлер оқшауланбайды, бірақ адамның өзін-өзі анықтауына, әлеуметтік байланыстарына және саяси қауымдастыққа деген көзқарасына әсер етеді. Зерттеу мәселесі қоғамның тұрақтылығына көптік идентіліктің қалай әсер ететінін түсіну қажеттілігімен байланысты. Бұл тақырыпты зерттеу бізге тиесілілiктің әртүрлі формалары қандай жағдайларда бір-бірімен үйлесімді екенін және қандай жағдайларда олар әлеуметтік қашықтықтың, құндылық қайшылықтарының және азаматтық ынтымақтастықтың әлсіреуінің көзіне айналатынын анықтауға мүмкіндік береді. Көпұлтты мемлекеттер үшін бұл мәселе ерекше маңызды, себебі мәдени әртүрлілікті сақтау бір мезгілде әлеуметтік интеграцияның ортақ негіздерін әзірлеуді талап етеді. Бұл мақалада Қазақстан көпұлттылық, көпконфессиялылық және азаматтық қоғамдастықтың дамуы аясында көпұлттылықтың қалыптасуының мысалы ретінде қарастырылады.

Этномәдени және ұлттық бірегейлікті зерттеуде жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауы мен мәдени жады, шығу тегі, тілі және көпэтникалық ортадағы өмір сүру тәжірибесі арасындағы байланысқа назар аударылды. С.Н. Кукенов және Т.К. Ғабитов [1] этникалық азшылықтардың жағдайын мәдени тамырластықтың жеке тәжірибесімен, топтық жадымен және көпұлтты ортада өмір сүру тәжірибесімен байланыстырды. Нәтижесінде, жеке тұлға жеке таңдау мен ұжымдық тиесілілiктің үйлесімі ретінде анықталды. Ұлттық бірегейліктің қалыптасуы этномәдени әртүрлілік пен ұлттық мүдделерді үйлестіру қажеттілігімен байланысты болды. А. Ибраева мен Р. Жанбулатова [2] ұлттық бірегейлік жеке топтардың мәдени ерекшелігі мен әлеуметтік интеграция міндеттері арасындағы тепе-теңдікті іздеу арқылы дамитынын көрсетті. Бұл тұрғыдағы бірегейлік көпұлтты қоғамның құрылымына тәуелді саяси-мәдени процесс ретінде ұсынылды.

Зерттеудің жеке блогы азаматтық және саяси көзқарастарға қатысты болды. Қазақ ұлты туралы қоғамдық түсініктер идентификацияның күрделі құрылымын анықтады. А. Садвокасова және т.б. [3] қоғамдық санада азаматтық, этникалық және мәдени компоненттер қатар өмір сүретінін және олардың арақатынасы әлеуметтік контекстке байланысты өзгеретінін анықтады. Осылайша, Қазақстандық

бірегейлігі көп компонентті модель ретінде ұсынылды, онда азаматтық бірегейлік этномәдени айырмашылықтардың маңыздылығын жоймады.

Діни, рухани және құндылықтық бірегейлік моральдық нұсқаулар, діни сенім және тұлғаны дамыту туралы идеялар арқылы қарастырылды. Қазақ халқының рухани-адамгершілік идеялары ұлттық сананың бір бөлігі ретінде қарастырылды. Е. Шермухамбетов және т.б. [4] моральдық құндылықтар әлеуметтік өзін-өзі танудың мәдени негізі ретінде қызмет ететінін көрсетті. Ұлттық өзін-өзі тану өз қорытындыларында тарихи тәжірибемен байланысты сақтап, тұрақты моральдық санаттарға сүйенуді жалғастырды.

Діни көзқарас әлеуметтік-мәдени өзін-өзі тану факторларының бірі ретінде анықталды. Е. Бурова және т.б. [5] дін этникалық және азаматтық негіздермен қатар маңызды болып қала береді деген қорытындыға келді. Бұл қазақстандық бірегейлікті ұжымдық өзін-өзі анықтаудың бірнеше өзара байланысты формаларының жиынтығы ретінде қарастыруға мүмкіндік берді.

Тағы бір бағыт әлеуметтік өзгерістер жағдайындағы адамды философиялық және әлеуметтік-экономикалық түсінумен байланысты. Қазақ философиясының гуманистік бағыты жеке тұлғаны құрметтеу және адамның қадір-қасиетін мойындау идеялары арқылы ашылды. Л.Г. Балабекова [6] бұл идеялардың ұлттық интеллектуалдық дәстүрде тұрақты орын алатынын көрсетті. Олар арқылы адамды философиялық тұрғыдан түсіну моральдық жауапкершілік және әлеуметтік құрылым мәселелерімен байланысты болды. Экономикалық өзгерістер әлеуметтік өзін-өзі танудың өзгеру факторы ретінде қарастырылды. М.М. Манасова және Б.И. Кәріпбаев [7] капитал туралы түсініктер тек экономикалық салаға ғана емес, сонымен қатар адамдардың қоғамдағы өз орнын түсіну тәсілдеріне де әсер ететінін анықтады.

Ұсынылған зерттеулерді талдау көрсеткендей, қолданыстағы әдебиеттер негізінен жеке бастың жеке компоненттеріне бағытталған: этномәдени, ұлттық, азаматтық, діни, моральдық және әлеуметтік-экономикалық. Сонымен қатар, әлеуметтік жаңғырту аясындағы көптік сәйкестіктің бірыңғай жүйесіндегі әртүрлі тиесілілік формаларының өзара әрекеттесуі мәселесі әлдеқайда сирек қарастырылды. Жаңғырту, мәдени әртүрлілік, саяси интеграция және көп қабатты сәйкестік құрылымдарының қалыптасуы арасындағы байланысты философиялық және әлеуметтік-саяси тұрғыдан түсінуге де жеткілікті көңіл бөлінбейді.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу теориялық, философиялық және әлеуметтік-саяси сипатта болды және сәйкестік, жаңғырту, ұлттық интеграция және мәдени әртүрліліктің философиялық, әлеуметтік-саяси және әлеуметтанулық тұжырымдамаларына негізделген. Әдістеме нәтижелердің құрылымымен үйлестірілді: әрбір әдіс бөлек аналитикалық блокқа қолданылды. Тарихи-философиялық әдіс философия мен әлеуметтік ғылымдардағы жеке бастың өзгермелі ұғымдарын талдау үшін қолданылды. Тұжырымдамалық талдау бізге жеке бас, әлеуметтік тиесілілік, тану және өзін-өзі анықтау ұғымдарын нақтылауға мүмкіндік берді.

Модернизацияның, жаһанданудың және цифрландырудың сандық жеке бас сияқты ұжымдық тиесілілік нысандарына әсерін зерттеу үшін құрылымдық-функционалдық тәсіл қолданылды. Саяси қауымдастық және ұлттық интеграция контексінде азаматтық, этникалық, мәдени және діни жеке бастарды талдау үшін салыстырмалы әдіс қолданылды. Қазақстанды көпұлттылық, көпконфессиялылық, азаматтық қоғамдастықтың дамуы, ұлттық дәстүрлердің сақталуы және әлеуметтік интеграцияның институционалдық тетіктерінің жұмыс істеуі аясында көпұлттылықтың қалыптасуының мысалы ретінде қарастыру үшін иллюстрациялық жағдайды талдау қолданылды. Талдауға арналған материалдарға көпэтникалық, көпконфессиялылық, азаматтық бірегейлік және ұлттық дәстүрлер туралы ғылыми басылымдар, қазақстандық философиялық және тарихи-этнографиялық ойдың классикалық мәтіндері, сондай-ақ интеграцияның құқықтық және әлеуметтік-саяси механизмдерін көрсететін институционалдық дереккөздер кірді. Оларға Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы материалдар, Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы [8], Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары және Қазақстан Республикасының 2023-2029 жылдарға арналған мәдени саясат тұжырымдамасы [9] кірді. Бұл материалдарды талдаған кезде біз азаматтардың теңдігі және азаматтықтың құқықтық негізі, білім берудің әлеуметтік және азаматтық интеграциядағы рөлі, мәдени әртүрлілікті қолдау, этносаралық диалогты институционалдық қолдау және әртүрлі топтарды ортақ қоғамдық кеңістікке қосу туралы ережелерді қарастырдық. Нәтижесінде пайда болған теориялық ұсыныстарды түсіндіру үшін біз Қазақстанның тарихи, мәдени, құқықтық және әлеуметтік-саяси ерекшеліктерін ескеретін контекстік талдауды қолдандық.

Зерттеудің материалдық базасын бірегейлік, ұлттық өзін-өзі тану, әлеуметтік интеграция, жаңғыру және мәдени әртүрлілік мәселелеріне арналған философиялық, әлеуметтанулық және саясаттанулық еңбектер құрады. Дереккөздерді қосу критерийлері олардың сәйкестік мәселесімен байланысы, оны қалыптастыру бойынша тұжырымдамалық ережелердің болуы, жаңғырту және мәдени әртүрлілік контексінде көптік сәйкестіктерді талдауға қолданылуы, сондай-ақ қазақстандық тарихи және мәдени контекстке өзектілігі болды. Жалпы алғанда, таңдалған әдістер мен дереккөздер көптік сәйкестік құбылысын теориялық, әлеуметтік, саяси-философиялық және ұлттық-мәдени деңгейлерде дәйекті түрде зерттеуді қамтамасыз етті.

Қоғамның трансформациясы және көпқырлы бірегейлік

Әлеуметтік құрылымның күрделенуінің артуы әлеуметтік интеграция механизмдерінің және жеке тұлғаның өзін-өзі анықтау әдістерінің өзгеруімен қатар жүрді. Әлеуметтік байланыстардың кеңеюі, коммуникация құралдарының дамуы, халықтың мобильділігінің артуы және мәдени әртүрліліктің өсуі қатар

өмір сүре бастаған бірнеше деңгейлі тиесілілiктің қалыптасуына әкелді. Осы жағдайларда адамның бірегейлігі бір ғана тұрақты сипаттамамен шектелуін тоқтатып, бірқатар әлеуметтік, мәдени, азаматтық, кәсіби және басқа да компоненттерді қамти бастады. Бірнеше бірегейліктердің қалыптасуы әлеуметтік қатынастардың өзгермелі құрылымымен және әлеуметтік өзара әрекеттесудің жаңа кеңістіктерінің пайда болуымен байланысты болды. Жаңғыру әлеуметтік ұйымның өзгеруімен және адамдардың өзара әрекеттесу сипатының өзгеруімен қатар жүрді. Дәстүрлі қоғамдар шығу тегіне, аумақтық тиесілігіне, діни нормаларға және отбасылық қатынастарға негізделген салыстырмалы түрде тұрақты байланыстарға негізделген. Адамның әлеуметтік жағдайы көбінесе оның белгілі бір топқа мүшелігімен анықталды, және бұл жағдайды өзгерту мүмкіндіктері шектеулі болып қала берді. Өнеркәсіптік өндірістің дамуы, урбанизация, кәсіптік құрылымның күрделенуі және әлеуметтік еңбек бөлінісінің кеңеюі әлеуметтік қатынастардың жаңа түрлерінің қалыптасуына әкелді. Нәтижесінде, жеке тұлғалар бір мезгілде бірнеше әлеуметтік кеңістіктерге еніп кетті, олардың әрқайсысының өзіндік талаптары мен өзара әрекеттесу үлгілері бар [10]. Э. Дюркгеймнің [11] түсініктеріне сүйене отырып, біз көптік сәйкестіктің қалыптасуын әлеуметтік еңбек бөлінісінің күрделенуімен және әлеуметтік қатысу салаларының кеңеюімен байланыстырдық. Әлеуметтік рөлдердің көбеюі отбасылық, кәсіби, азаматтық, этникалық және әлеуметтік салалармен байланысты бірнеше тұрақты тиесілілік негіздерін жасайтыны анықталды. Бұл бірегейліктер оқшауланбайды, бірақ өзін-өзі анықтаудың бірыңғай құрылымында үйлестірілген. Осы негізде бірнеше бірегейліктер әлеуметтік қатынастардың сараланған жүйесінде бірнеше әлеуметтік позицияларды ұйымдастыру тәсілі ретінде анықталды. Дәстүрлі тиесілілік формалары сақталған, бірақ олардың мәні кәсіби, азаматтық және басқа да сәйкестендіру формаларымен өзара әрекеттесуде өзгереді.

Халықаралық экономикалық, саяси және мәдени байланыстардың кеңеюі жеке бастың қалыптасу жағдайларын айтарлықтай өзгертті. Қоғамдар арасындағы шекаралар азырақ жабық болды, ал әртүрлі мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттесу тұрақты бола бастады. Нәтижесінде, өзін-өзі анықтау процестері жергілікті қауымдастықтардан тыс кеңірек әлеуметтік кеңістікте жүре бастады. Жаһандану мәдени алмасудың қарқындылығын арттырды және әртүрлі құндылықтар жүйелеріне, мінез-құлық нормаларына және әлеуметтік ұйымдасу модельдеріне қол жеткізуді қамтамасыз етті. Жеке тұлғалар өз тәжірибелерін балама мәдени тәжірибелермен салыстыру мүмкіндігіне ие болды, сәйкестендірудің әлеуетті негіздері ауқымын кеңейтті. М. Кастелльстің [12] тұжырымдамасына сілтеме жасау желілік қоғамда сәйкестік өзінің ұжымдық негіздерін жоғалтпайтынын, керісінше олардың ұйымдастырылу тәсілдерін өзгертетінін нақтылауға мүмкіндік береді. Ұлттық, этникалық, діни және мәдени сәйкестіктер өз маңызын сақтайды, бірақ олар жаһандық коммуникациялардың кең ауқымды саласында жұмыс істей бастайды. Нәтижесінде, жеке тұлғалар тек жергілікті қауымдастықпен ғана емес, сонымен қатар трансұлттық ақпараттық желілер арқылы байланысқан көптеген мәдени кеңістіктермен де сәйкестендіре алады. Бұл тәсіл жаһандану дәстүрлі тиесілілік

нысандарын жоймайтынын көрсетеді. Ол олардың жаңа мәдени әсерлермен үйлесуі үшін жағдайларды кеңейтеді. Кейбір жағдайларда тұрақты этникалық, ұлттық немесе діни негіздерге баса назар аударылады, ал басқаларында әртүрлі мәдени контекст элементтерін қамтитын өзін-өзі анықтаудың аралас моделі пайда болады. Сондықтан, жергілікті және ұлттан тыс компоненттер бір-бірін жоққа шығармайтын, бірақ өзін-өзі анықтаудың ортақ процесіне қатысатын құрылым ретінде көптік сәйкестіктер қалыптасады.

Мәдени әртүрліліктің артуы жеке тұлғалардың өздерін сәйкестендіретін әлеуметтік топтардың санының артуына әкелді. Ұлттық және этникалық қауымдастықтармен қатар кәсіби қоғамдар, халықаралық бірлестіктер, мәдени қозғалыстар және желілік мүдделі топтар маңызды рөл атқарды. Бұл деңгейлердің әрқайсысы ұжымдық тиесілілiктің өзіндік негіздерін қалыптастырды. Сонымен қатар, жаһандану жергілікті бірегейліктің жойылуына әкелген жоқ. Керісінше, мәдени байланыстардың кеңеюі көп жағдайда ұлттық тарихқа, тілге және дәстүрлерге деген қызығушылықтың артуына ықпал етті. Нәтижесінде, өзін-өзі анықтау жергілікті және ұлттан тыс компоненттердің үйлесіміне негізделе бастады. Жаһандану жағдайында көптік бірегейліктің қалыптасуы әртүрлі мәдени сілтемелерді үнемі өзара байланыстыру қажеттілігімен байланысты болды. Бұл процесс әлеуметтік өзара әрекеттесу мен коммуникация тәсілдерін айтарлықтай өзгерткен сандық технологиялардың таралуымен одан әрі жеделдетілді.

Цифрлық технологиялардың дамуы әлеуметтік белсенділік үшін жаңа кеңістіктердің пайда болуына әкелді. Қарым-қатынастың айтарлықтай бөлігі цифрлық платформалар, әлеуметтік желілер және әртүрлі онлайн қызметтер арқылы жүзеге асырыла бастады. Нәтижесінде, жеке басын қалыптастыру процестері тек тікелей әлеуметтік ортада ғана емес, сонымен қатар виртуалды ортада да жүре бастады. Цифрлық платформалардың өсіп келе жатқан рөлі әлеуметтік байланыстардың қалыптасу тәсілдерін өзгертті. Байланыс ақпарат алмасуға және қатысушылардың үнемі өзара әрекеттесуіне негізделген желілік құрылымдар арқылы барған сайын жүзеге асырылуда. Нәтижесінде, қауымдастық мүшелігі тек формальды сипаттамалармен ғана емес, сонымен қатар ақпараттық ағындарға қатысу дәрежесімен де анықтала бастады. Цифрлық кеңістік сонымен қатар әртүрлі мәдени дәстүрлер арасындағы қарқынды өзара әрекеттесуді жеңілдетті. Пайдаланушылар әртүрлі құндылықтар жүйелеріне, нышандарға және мінез-құлық модельдеріне үнемі қол жеткізе алды.

Жаңғыру, жаһандану және цифрлық технологиялардың дамуы жеке бастың қалыптасу жағдайларын өзгертті және әлеуметтік тиесілілік негіздері санын кеңейтті. Әлеуметтік байланыстардың күрделенуінің артуы бір жеке тұлғаның ішінде бірнеше деңгейдегі сәйкестендірудің қатар өмір сүруіне әкелді. Бірнеше жеке бастың қалыптасуы әлеуметтік рөлдердің кеңеюімен, мәдени әртүрліліктің артуымен және жаңа коммуникациялық кеңістіктердің пайда болуымен байланысты болды. Нәтижесінде, өзін-өзі анықтау адамның қоғамдық өмірге қатысуының әртүрлі аспектілерін көрсететін өзара байланысты тиесілілік формаларының жиынтығына сүйене бастады.

Қазақстанның көпқырлы бірегейлікті қалыптастыру тәжірибесі

Қазақстанда көптік бірегейліктің қалыптасуына елдің әлеуметтік дамуын қалыптастырған тарихи, мәдени, діни және саяси факторлар әсер етті. Қазақстанда әртүрлі этникалық топтар, діни дәстүрлер мен мәдени тәжірибелер ұзақ уақыт бойы қатар өмір сүріп, ұжымдық тиесілілiктің бірнеше деңгейінің пайда болуына жағдай жасады. Нәтижесінде, халықтың өзін-өзі билеуі этникалық, азаматтық, мәдени және діни компоненттердің үйлесімімен қалыптасты, олар өздерінің ерекше маңыздылығын сақтап қалды, сонымен бірге біртұтас қоғамдық кеңістікті сақтауға ықпал етті.

Көпұлттылық – Қазақстан қоғамының тұрақты сипаты. Аймақтың тарихи дамуы үнемі көші-қон процестерімен, экономикалық байланыстармен және әртүрлі халықтар арасындағы мәдени алмасулармен қатар жүрді. Бұл әртүрлі этникалық топтардың өкілдері ұзақ уақыт бойы ортақ экономикалық, саяси және мәдени процестерге қатысатын әлеуметтік ортаның қалыптасуына әкелді. Бұл жағдай ұжымдық сәйкестіктің ерекше сипатын анықтады. Қазақстан халқы үшін этникалық топқа тиесілілік өзін-өзі анықтаудың негізі ретіндегі маңыздылығын сақтап қалды. Тіл, шығу тегі, отбасылық дәстүрлер және тарихи жад этникалық сәйкестікті қалпына келтіруге ықпал етуді жалғастыруда және мәдени әлеуметтену механизмдері арқылы беріледі. Этникалық әртүрлілікпен қатар, Қазақстанның әлеуметтік құрылымы діни әртүрлілікпен сипатталады. Ұзақ уақыт бойы ел бойынша әртүрлі діни дәстүрлер кең тарады, ислам мен христиандық маңызды орын алады.

Бұл процестің ерекшеліктері Шоқан Уәлихановтың «Даладағы ислам туралы» [13, 187-195 бб.] еңбегінде көрініс тапты. Шоқанның айтуынша, исламның қазақтар арасында таралуы бұрын қалыптасқан идеялар, әдет-ғұрыптар және дәстүрлі мәдениет элементтері сақталған кезде орын алды. Діни бірегейлік ислам нормаларын толығымен ығыстыру арқылы емес, оларды қолданыстағы қоғамдық қатынастарға бейімдеу арқылы қалыптасты. Нәтижесінде, қоғамдық санада әртүрлі мәдени және идеологиялық элементтер қатар өмір сүріп, ұжымдық бірегейліктің қалыптасуына ықпал етті. Бұл сипаттама бізге көпконфессиялылықты көптік бірегейліктің қалыптасу факторларының бірі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Адам өзін бір уақытта этникалық қауымдастықтың бөлігі, белгілі бір діни дәстүрдің иесі және кең мәдени кеңістіктің қатысушысы ретінде қабылдай алады. Әртүрлі деңгейдегі тиесілілік бір-бірінен оқшауланған түрде болмады, керісінше ұжымдық өзін-өзі анықтаудың өзара байланысты жүйесін құрады. Көпэтникалық және көпконфессиялылықтың сақталуы әртүрлі топтардың біртұтас саяси кеңістікте бірігуіне негізделген әлеуметтік интеграцияның кеңірек модельдерін дамыту үшін алғышарттар жасады.

Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуы этникалық шығу тегі, тілдік негізі және мәдени тәжірибесі әртүрлі халық үшін саяси тұрғыдан ортақ негіз жасау қажеттілігімен қатар жүрді. Бұл мәселенің шешімі бір мемлекет шеңберінде әртүрлі топтарды біріктіретін азаматтық бірегейліктің дамуымен байланысты

болып шықты. Азаматтық бірегейлік ортақ саяси қауымдастыққа тиесілілік ұғымына негізделген. Оның мазмұны бірыңғай құқықтық нормаларды, мемлекеттік институттарды және қоғамдық тәртіп қағидаттарын танумен анықталады. Этникалық бірегейліктен айырмашылығы, ол адамның шығу тегіне тәуелсіз және азаматтық қатынастардың ортақ жүйесіне қатысуды болжайды. Азаматтық бірегейліктің дамуы Қазақстан туралы әртүрлі этникалық топтар мен сенімдегі адамдар үшін ортақ саяси кеңістік ретіндегі идеялардың қалыптасуымен қатар жүрді. Институционалдық тұрғыдан алғанда, бұл негіз 2024 жылы бекітілген [14] Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарымен сәйкес келеді. Бұл құжат мемлекетті жаңғыртудың жалпы стратегиялық негізін белгілейді және азаматтық бірегейлікті әлеуметтік дамудың кең жүйесінің бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Көптік бірегейлік контексінде бұл өзін-өзі анықтаудың этникалық, мәдени және діни формалары ортақ даму мақсаттары, мемлекеттік институттар және қатысудың құқықтық тетіктері арқылы бірыңғай саяси кеңістікке біріктірілгенін білдіреді.

Мемлекетке мүшелік мәдени айырмашылықтарды жоймаған ұжымдық сәйкестендірудің тәуелсіз деңгейі ретінде қабылдана бастады [15]. Бұл модель этникалық және мәдени әртүрлілікті сақтауға мүмкіндік берді, сонымен бірге тиесіліліктің ортақ азаматтық негіздерін нығайтты. Әртүрлі топтардың өкілдері біртұтас саяси қауымдастықтың мүшелері болып қала отырып, өздерінің тілдік, мәдени және діни ерекшеліктерін сақтай алды. Азаматтық сәйкестік білім беру жүйесі, мемлекеттік рәміздер, құқықтық институттар және қоғамдық қатысу арқылы жаңғыртылады.

Бұл механизмдер біртұтас саяси кеңістік пен азаматтар арасындағы өзара әрекеттесудің ортақ қағидаттары туралы түсініктерді қалыптастырады. Бұл процестің институционалдық өлшемі азаматтық бірегейлік тек өзін-өзі сипаттау деңгейінде ғана емес, сонымен қатар құқықтық нормалар, білім беру механизмдері және қоғамдық қатысу нысандары арқылы да орныгатындығында көрінеді. Азаматтардың заң алдындағы теңдігі және шығу тегіне, тіліне, ұлтына және діни сеніміне байланысты кемсітушілікке жол бермеу туралы конституциялық ережелер ортақ саяси сенімнің құқықтық негізін қамтамасыз етеді [13].

Тіл саясатының интеграциялық маңызы да бар, себебі мемлекет қазақ тілінің мемлекеттік тіл мәртебесін сақтай отырып, Қазақстан халқының тілдерін зерттеу және дамыту үшін жағдай жасайды. Азаматтық тиістіліктің өзін-өзі анықтаудың этникалық және мәдени формаларымен үйлесуі көп қабатты сәйкестік құрылымының пайда болуына әкелді. Осы шеңберде адам өзін бір уақытта белгілі бір халықтың өкілі, белгілі бір мәдени дәстүрдің иесі және мемлекеттің азаматы ретінде қабылдай алады. Мұндай құрылым көпұлтты қоғамның жағдайларына сәйкес келеді және ұжымдық тиістіліктің әртүрлі формалары арасындағы қарама-қайшылық ықтималдығын азайтады. Азаматтық сәйкестіктің қалыптасуы ұлттық дәстүрлердің әлеуметтік және мәдени жаңару процестерімен одан әрі өзара әрекеттесуіне жағдай жасады.

Қазақстан қоғамының дамуы ұлттық мәдени мұраны сақтаумен және сыртқы әлеммен байланыстарды бір мезгілде кеңейтумен қатар жүрді. Бұл

процестер қатар жүріп, жаңғырту жағдайында жеке бастың қалыптасуының ерекше сипатын анықтады. Ұлттық дәстүрлер тіл, отбасылық қарым-қатынас, мінез-құлық нормалары және әлеуметтік жауапкершілік ұғымдары арқылы жаңғыртыла береді. Олар мәдени сабақтастықты қалыптастырады және қоғамның тарихи тәжірибесінің сақталуын қамтамасыз етеді. Бұл механизмдер ұрпақтар арасындағы байланысты сақтайды және ұжымдық өзін-өзі анықтауды анықтайтын құндылықтарды қайта жасайды.

Абай Құнанбайұлының философиялық мұрасында да осындай идеялар дамыған. «Қара сөздерінде» [17] жеке даму білім берумен, адамгершілікті жетілдірумен, жұмысқа жауапкершілікпен қараумен және білімге ұмтылумен байланыстырылған. Жаңа тәжірибе алу әлеуметтік дамудың қажетті шарты ретінде қарастырылды, бірақ бұл мәдениеттің адамгершілік негіздерін жоққа шығаруды білдірмеді. Бұл ұстаным бізге ұлттық дәстүрді өзгермелі әлеуметтік жағдайлармен өзара әрекеттесуге қабілетті құндылықтар жүйесі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Мәдени бірегейлікті сақтау білімнің, технологияның және коммуникацияның жаңа түрлерін игеруге кедергі келтірмейді.

Институционалдық тұрғыдан бұл байланысты білім беру жүйесі қолдайды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында [18] білім беру азаматтық сананы, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуді, ұлттық және әлемдік мәдениеттің жетістіктерімен таныстыруды қалыптастыру тетігі ретінде бекітілген. Білім беру ортасы азаматтық тиесілілікті, ұлттық тарихты және мәдени әртүрлілікті түсінуге ықпал етеді. Осыған байланысты білім беру тек мәдени және білім беру функциясын ғана емес, сонымен қатар интеграциялық функцияны да атқарады. Қоғамның дамуы жаңа тәжірибелерді қолданыстағы мәдени ортаға енгізуді болжайды. Бұл саясаттың білім беру аспектісі Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында [8] нақтырақ сипатталған.

Көпэтникалық, көпконфессиялылық, азаматтық бірегейліктің дамуы және мәдени әртүрлілікті сақтау «әртүрліліктегі бірлік» қағидатына негізделген әлеуметтік интеграция моделінің пайда болуына жағдай жасады. Оның мәні ортақ саяси байланысты сақтай отырып, халық топтары арасындағы бар айырмашылықтарды мойындаумен байланысты. Бұл модель шеңберінде этникалық, тілдік, діни және мәдени айырмашылықтар әлеуметтік бөлінудің негізі болып саналмайды. Олардың болуы мемлекеттің әлеуметтік құрылымының бөлігі ретінде танылады. Сонымен қатар, ортақ саяси кеңістіктегі әртүрлі топтардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз ету тетіктері қолдау табады.

Мұндай тетіктерге этносаралық диалог пен мемлекеттік органдар мен азаматтық қоғам арасындағы өзара іс-қимыл үшін институционалдық платформа ретінде қызмет ететін Қазақстан халқы Ассамблеясы [19] жатады. Оның маңыздылығы этносаралық келісімге тек мәдени ғана емес, сонымен қатар ұйымдастырушылық және саяси форма берілуінде. Осы арқылы әртүрлі этникалық және мәдени топтар азаматтық қатысудың ортақ жүйесіне кіреді және олардың өкілдігі әлеуметтік тұрақтылық пен ұлттық интеграция мақсаттарымен байланысты.

Бұл тәсіл ұжымдық тиесілілiктің бірнеше деңгейінің болуын болжайды. Этникалық бірегейлік адамды тарихи тәжірибемен және мәдени дәстүрмен байланыстырады. Діни көзқарас адамның дүниетанымын қалыптастырады. Азаматтық бірегейлік саяси қатынастардың ортақ жүйесіне қатысу арқылы әртүрлі топтарды біріктіреді. Бұл элементтердің үйлесімі қазақстандық қоғамға тән көп қырлы сәйкестікті қалыптастырады. Мәдени әртүрлілікті сақтау әлеуметтік өзара әрекеттесу механизмдерін үнемі жаңғыртып отыруды талап етеді. Оларға білім беру тәжірибелері, мәдени алмасу, қоғамдық бірлестіктердің қызметі және мемлекеттік мекемелердің жұмыс істеуі жатады. Бұл процестің мәдени өлшемі 2023–2029 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының мәдени саясат тұжырымдамасында [9] қарастырылған. Бұл құжат мәдени сабақтастық пен этномәдени ерекшелікті сақтау тек отбасылық дәстүр немесе жергілікті қауымдастық деңгейінде ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік мәдени саясат арқылы да қолдау табатынын көрсетеді. Нәтижесінде, мәдени мекемелер топтық ерекшелікті сақтау тетігі ретінде бірнеше бірегейлікті қалыптастыруға қатысады, сонымен бірге әртүрлі мәдени тәжірибелерді ортақ қоғамдық кеңістікке бір уақытта енгізеді.

Өзара әрекеттесудің бұл формалары әртүрлі топтардың біртұтас қоғамдық кеңістікке енуін қамтамасыз етеді. Қазақстандық деректер бізге бірнеше бірегейлікті ортақ саяси кеңістіктегі бірнеше ұжымдық тиесілілік негіздерінің қатар өмір сүруінің моделі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілде этникалық, мәдени, діни және азаматтық компоненттер өзін-өзі анықтаудың өзара байланысты деңгейлері ретінде әрекет етеді, бірақ олардың әлеуметтік байланыстарға нақты әсері бөлек эмпирикалық тексеруді қажет етеді. Бұл зерттеуде қазақстандық тәжірибе көпұлттылықтың, көпконфессиялық бірегейліктің, азаматтық интеграцияның және мәдени дәстүрлерді сақтаудың үйлесімінің мысалы ретінде қарастырылады.

Қорытынды

Философиялық және әлеуметтік ғылымдардың дамуымен бірегейлік ұғымы өзгерді. Жеке бастың салыстырмалы түрде тұрақты сипаттамасы ретіндегі алғашқы түсінігі оның әлеуметтік детерминанттылығы туралы түсініктермен толықтырылды. Жеке бас жеке тұлғаның өзін-өзі тануының әлеуметтік қатынастар жүйесімен, мәдени нормалармен, институционалдық күтулермен және ұжымдық көріністермен өзара әрекеттесуінің нәтижесі ретінде қарастырылды. Әлеуметтік құрылымның күрделенуінің артуы және ұжымдық байланыстың формаларының өсуі өзін-өзі анықтау шарттарын өзгерткендіктен, ол жеке тұлғаның бекітілген сипаттамасы ретінде қарастырылуды тоқтатты. Ерекше маңыздысы жеке бастың институционалдық өлшемін нақтылау болды, себебі құқықтық нормалар, білім беру саясаты, мәдени институттар және қоғамдық қатысу формалары жеке тұлғаның өзін-өзі түсінуі тиесілілiктің ұжымдық негіздерімен байланысты тұрақты негіздерді қамтамасыз етеді.

Нәтижелер көрсеткендей, көптеген бірегейліктер жаңғырту процестерімен қалыптасқан, әлеуметтік байланыстардың өзгеруімен, әлеуметтік мобильділіктің артуымен, коммуникациялық технологиялардың дамуымен және мәдени байланыстардың кеңеюімен қатар жүреді. Еңбектің әлеуметтік бөлінісінің күрделенуінің артуы жеке тұлғалардың әртүрлі әлеуметтік кеңістіктерге бір мезгілде қосылуына әкелді, олардың әрқайсысы өзін-өзі анықтаудың өзіндік негіздерін қалыптастырды. Жаһандану мәдениетаралық өзара әрекеттесу және трансұлттық коммуникация түрлері арқылы сәйкестік сілтемелерінің санын арттырды. Цифрлық орта онлайн қауымдастықтармен, цифрлық өзін-өзі таныстырумен, онлайн коммуникациямен және әлеуметтік қатысудың жаңа тәсілдерімен байланысты көптік сәйкестікті қалыптастырудың жеке деңгейі ретінде қарастырылды. Нәтижесінде, өзін-өзі анықтау өзара байланысты әлеуметтік, мәдени, азаматтық, кәсіби және цифрлық компоненттер жиынтығына негізделді.

Қазақстанды зерттеу бізге көпұлттылықты, көпконфессиялылықты, азаматтық қауымдастықты және ұлттық мәдени дәстүрлерді сақтауды біріктіретін модель ретінде көпұлттылықты сипаттауға мүмкіндік берді. Өзін-өзі анықтаудың этникалық және діни формалары өздерінің тәуелсіз маңыздылығын сақтап қалды және азаматтық бірегейлікпен қатар дамыды. Қазақстандық жағдайды зерттеу сонымен қатар институционалдық өлшемдердің маңыздылығын көрсетті: құқықтық нормалар, білім беру саясаты, Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі, мәдени институттар, этносаралық диалог және азаматтық қатысу. Қазақстан Республикасының 2029 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары азаматтық бірегейлікті жалпы мемлекеттік жаңғырту стратегиясымен байланысты қарастыруға мүмкіндік берді. 2023-2029 жылдарға арналған мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту тұжырымдамасы білім берудің азаматтық және мәдени интеграциядағы рөлін нақтылады. 2023-2029 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының мәдени саясат тұжырымдамасы мәдени әртүрлілікті сақтау тек жергілікті дәстүрлер арқылы ғана емес, мемлекеттік мәдени механизмдер арқылы да қолдау табатынын көрсетті.

Әдебиеттер тізімі

1 Kukenov S.N., Gabitov T.K. Researching The Issues Of Ethnic Minorities In Kazakhstan From The Perspective Of Contemporary Philosophy And Existentialism // Journal of Philosophy, Culture & Political Science. 2024. – №89(3) // [Electronic resource] URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A13%3A15193901/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Acrawler-gcd&id=ebsco%3Agcd%3A181004243&crl=c&jrnl=15630307&link_origin=scholar.google.com

2 Ibrayeva A., Zhanbulatova R. Formation of national identity in Kazakhstan: Challenges for the state and society // Journal of Central Asian Studies. - 2022. - №87(3). P. 25-33. // [Электронный ресурс] URL: https://doi.org/10.52536/2788-5909.2022-3.03

3 Sadvokassova A., Burkhanov A., Sharipova D. In Search for Kazakhstani Identity: Societal Perceptions of Kazakhstan's Nation-Building // Nationalism and Ethnic Politics. - 2025. - №31(1). P. 114-137.// [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.1080/13537113.2024.2422198

4 Chermukhambetov Y., Barlybayeva G., Nussipova G., Imanmoldayeva B., Madalieva Z., Chargynova G. Spiritual and Moral Aspects of the Human Problem in the National Consciousness of the Kazakh People // Pharos Journal of Theology. - 2024. - №105(5) // [Electronic resource] URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A4%3A19221956/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A180946281&crl=c&link_origin=scholar.google.com

5 Burova E., Sagikyzy A., Jamanbalayeva S., Kassabekova Y., & Shagyrbay A. The role of religion in shaping sociocultural self-identification of society in Kazakhstan // Academic Journal of Interdisciplinary Studies. – 2023. - 12(5). – P. 145-156. // [Electronic resource] URL: https://www.academia.edu/download/118661390/13053.pdf

6 Balabekova L.G. (2025). The problem of humanism in Kazakh philosophy // Bulletin of the Karaganda university History // Philosophy series. - №30(3). – P.254–261. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.31489/2025hph3/254-261

7 Manassova M.M., Karipbaev B.I. Socio-philosophical analysis of the phenomenon of the capital in the national picture of modern Kazakhstan // Bulletin of the Karaganda university History. Philosophy series. - 2023. - №109(1), 284-290// [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.31489/2023hph1/284-290

8 Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы // [Электронный ресурс] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249

9 Об утверждении Концепции культурной политики Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы // [Электронный ресурс] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000250

10 Etzioni-Halevy E. Social change: The advent and maturation of modern society. Routledge. - 2024. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.4324/9781003519805

11 Durkheim E. The Division of Labour in Society. - New York: Macmillan, 1984 // [Electronic resource] URL: https://mypaperhub.com/Durkheim-Emile-The-Division-of-Labour-in-Society.pdf

12 Castells M. The power of identity. - Malden, Mass.: Blackwell Pub, 2004 // [Electronic resource] URL: https://archive.org/details/powerofidentity0000cast_x1l6

13 Уалиханов Ш. О мусульманстве в степи // Чокан Валиханов. Избранные произведения. Под редакцией А.Х. Маргулана. – Алма-Ата: Казахское государственное издательство художественной литературы, 1958. - С. 187-195.

14 President of the Republic of Kazakhstan. (2024). On approval of the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2029: Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 30, 2024 No. 611. // [Electronic resource] URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2400000611

15 Gerfanova E., Rudik Z., Nemchenko N. Exploring the Multidimensional Civic Identity of Adolescents in Kazakhstan // Journal of Culture and Values in Education. - 2025. - №8(3). – P. 284-316. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.46303/jcve.2025.36

16 Конституция Республики Казахстан. Конституция принята на республиканском референдуме 15 марта 2026 г. // [Электронный ресурс] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000000

17 Кунанбаев А. Слова назидания // [Электронный ресурс] URL: https://flibusta.su/book/117984-slova-nazidaniya/read/

18. Об образовании. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III. // [Электронный ресурс] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_

19 Government of the Republic of Kazakhstan (2023). The Assembly of People of Kazakhstan // [Electronic resource] URL: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-berlin/press/article/details/122792?lang=en

Transliteration

1 Kukenov S.N., Gabitov T.K. Researching The Issues Of Ethnic Minorities In Kazakhstan From The Perspective Of Contemporary Philosophy And Existentialism // Journal of Philosophy, Culture & Political Science. 2024. – №89(3) // [Electronic resource] URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A13%3A15193901/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Acrawler-gcd&id=ebsco%3Agcd%3A181004243&crl=c&jrnl=15630307&link_origin=scholar.google.com

2 Ibrayeva A., Zhanbulatova R. Formation of national identity in Kazakhstan: Challenges for the state and society // Journal of Central Asian Studies. - 2022. - №87(3). R. 25-33. // [Jelektronnyj resurs] URL: https://doi.org/10.52536/2788-5909.2022-3.03

3 Sadvokassova A., Burkhanov A., Sharipova D. In Search for Kazakhstani Identity: Societal Perceptions of Kazakhstan's Nation-Building // Nationalism and Ethnic Politics. - 2025. - №31(1). R. 114-137.// [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.1080/13537113.2024.2422198

4 Chermukhambetov Y., Barlybayeva G., Nussipova G., Imanmoldayeva B., Madalieva Z., Chargynova G. Spiritual and Moral Aspects of the Human Problem in the National Consciousness of the Kazakh People // Pharos Journal of Theology. - 2024. - №105(5) // [Electronic resource] URL: https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A4%3A19221956/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A180946281&crl=c&link_origin=scholar.google.com

5 Burova E., Sagikyzy A., Jamanbalayeva S., Kassabekova Y., & Shagyrbay A. The role of religion in shaping sociocultural self-identification of society in Kazakhstan // Academic Journal of Interdisciplinary Studies. – 2023. - 12(5). – R. 145-156. // [Electronic resource] URL: https://www.academia.edu/download/118661390/13053.pdf

6 Balabekova L.G. (2025). The problem of humanism in Kazakh philosophy // Bulletin of the Karaganda university History // Philosophy series. - №30(3). – R.254–261. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.31489/2025hph3/254-261

7 Manassova M.M., Karipbaev B.I. Socio-philosophical analysis of the phenomenon of the capital in the national picture of modern Kazakhstan // Bulletin of the Karaganda university History. Philosophy series. - 2023. - №109(1), 284-290// [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.31489/2023hph1/284-290

8 Ob utverzhdenii Koncepcii razvitija doshkol'nogo, srednego, tehnicheskogo i professional'nogo obrazovanija Respubliki Kazahstan na 2023 – 2029 gody // [Jelektronnyj resurs] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249

9 Ob utverzhdenii Koncepcii kul'turnoj politiki Respubliki Kazahstan na 2023 – 2029 gody // [Jelektronnyj resurs] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000250

10 Etzioni-Halevy E. Social change: The advent and maturation of modern society. Routledge. - 2024. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.4324/9781003519805

11 Durkheim E. The Division of Labour in Society. - New York: Macmillan, 1984 // [Electronic resource] URL: https://mypaperhub.com/Durkheim-Emile-The-Division-of-Labour-in-Society.pdf

12 Castells M. The power of identity. - Malden, Mass.: Blackwell Pub, 2004 // [Electronic resource] URL: https://archive.org/details/powerofidentity0000cast_x1l6

13 Ualihanov Sh. O musul'manstve v stepi // Chokan Valihanov. Izbrannye proizvedenija. Pod redakciej A.H. Margulana. – Alma-Ata: Kazahskoe gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhestvennoj literatury, 1958. - S. 187-195.

ISSN 1999-5911 (Print)
ISSN 2960-2173 (Online)

14 President of the Republic of Kazakhstan. (2024). On approval of the National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2029: Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated July 30, 2024 No. 611. // [Electronic resource] URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2400000611

15 Gerfanova E., Rudik Z., Nemchenko N. Exploring the Multidimensional Civic Identity of Adolescents in Kazakhstan // Journal of Culture and Values in Education. - 2025. - №8(3). – R. 284-316. // [Electronic resource] URL: https://doi.org/10.46303/jcve.2025.36

16 Konstitucija Respubliki Kazahstan. Konstitucija prinjata na respublikanskom referendume 15 marta 2026 g. [Constitution of the Republic of Kazakhstan. The Constitution was adopted in a national referendum on March 15, 2026.]// [Jelektronnyj resurs] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000000

17 Kunanbaev A. Slova nazidanija [Words of Edification] // [Jelektronnyj resurs] URL: https://flibusta.su/book/117984-slova-nazidaniya/read/

18. Ob obrazovanii. Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 ijulja 2007 goda № 319-III [On Education. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 27, 2007, No. 319-III] // [Jelektronnyj resurs] URL: https://old.adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_

19 Government of the Republic of Kazakhstan (2023). The Assembly of People of Kazakhstan // [Electronic resource] URL: https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa-berlin/press/article/details/122792?lang=en

Р.Қ. Қадыржанов, М.Ю. Насырова

Социально-философский анализ множественной идентичности в Казахстане

Аннотация. Цель исследования заключается в выявлении взаимосвязи между процессами модернизации и формированием полиэтнической идентичности, рассматриваемой как одна из форм множественной идентичности в условиях трансформации основ социальной, культурной и политической принадлежности. Исследование носит теоретический и социально-политический характер и основывается на историко-философском, сравнительном и структурно-функциональном подходах. Для анализа представлений о личной и гражданской идентичности, национальной интеграции, политическом сообществе и культурном плюрализме использовались методы концептуального анализа, синтеза и интерпретации философских и социально-гуманитарных концепций. Казахстан рассматривается как пример формирования полиэтничности в контексте развития многоэтнического, многоконфессионального общества и гражданского сообщества. Идентичность характеризуется не как относительно устойчивое свойство личности, а как многоуровневая система социальных, культурных и политических связей. Концептуальный анализ позволил связать формирование множественной идентичности с усложнением социальных структур, расширением социальных связей, ростом социальной мобильности, а также развитием глобальных коммуникаций и цифровой среды. Гражданская, этническая, культурная, религиозная и цифровая идентичности рассматриваются как формы принадлежности, которые могут одновременно функционировать и формировать взаимосвязанную структуру самоопределения. Национальная интеграция в условиях культурного плюрализма характеризуется сочетанием различных уровней принадлежности в рамках единого политического пространства. Риск социальной фрагментации связывается с ослаблением интегрирующих институтов, тогда как социальная консолидация обеспечивается посредством правовых норм, образовательных механизмов и гражданского участия. Практическая значимость исследования заключается в возможности использования его

результатов при разработке образовательных программ, анализе процессов социальной интеграции, а также формировании политики в сфере национальной идентичности и культурного многообразия в условиях модернизации.

Ключевые слова: гражданственность, этническая группа, плюрализм, национальная интеграция, консолидация, культурное многообразие, самоопределение, идентичность.

R. Kadyrzhanov, M. Nassyrova

A Socio-Philosophical Analysis of Multiple Identity in Kazakhstan

Abstract. The aim of the study is to identify the relationship between modernization processes and the formation of multiethnic identity, understood as a form of multiple identity within the context of transformations in the foundations of social, cultural, and political belonging. The study is theoretical and socio-political in nature and is based on historical-philosophical, comparative, and structural-functional approaches. To analyze concepts of personal and civic identity, national integration, political community, and cultural pluralism, the study employs methods of conceptual analysis, synthesis, and interpretation of philosophical and social science concepts. Kazakhstan is considered as an example of the formation of multiethnicity in the context of the development of a multiethnic, multiconfessional society and a civic community. Identity is characterized not as a relatively stable attribute of an individual, but as a multilevel system of social, cultural, and political relations. Conceptual analysis made it possible to associate the formation of multiple identities with the increasing complexity of social structures, the expansion of social ties, the growth of social mobility, as well as the development of global communications and the digital environment. Civic, ethnic, cultural, religious, and digital identities are considered as forms of belonging that can function simultaneously and constitute an interconnected structure of self-identification. National integration in conditions of cultural pluralism is characterized by the combination of different levels of belonging within a common political space. The risk of social fragmentation is associated with the weakening of integrative institutions, whereas social consolidation is supported through legal norms, educational mechanisms, and civic participation. The practical significance of the study lies in the possibility of applying its findings to the development of educational programs, the analysis of social integration processes, and the formulation of policies concerning national identity and cultural diversity in the context of modernization.

Keywords: civic identity, ethnic group, pluralism, national integration, consolidation, cultural diversity, self-identification, identity.

Қаржыландыру. Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан қаржыландырылды (BR31714927 «Көпқырлы бірегейліктер және қазақстандық динамиканың әлеуметтік аясындағы қоғамдық консенсус: гибридті үндеулер жағдайында азаматтық бірлік үлгісін іздеу»)

Авторлардың үлесі. Қадыржанов Р.Қ., Насырова М. зерттеу тұжырымдамасын әзірлеуге, талдау жүргізуге, мәтінін дайындауға және оны жариялауға, рәсімдеуге тең дәрежеде үлес қосты.

Келіп түсті 08.10.2026
Қабылданды 14.10.2026